

Σεμ. 1 (21 Φεβ.) Τι είναι αρχαία φιλοσοφία;

Τα διαχρονικά ερωτήματα της αρχαίας φιλοσοφίας

1. Πώς δημιουργήθηκε ο κόσμος και ποια τα συστατικά του στοιχεία;
2. Ποιες αιτιώδεις σχέσεις διέπουν τον κόσμο;
3. Υπάρχει θεός και ποια είναι τα χαρακτηριστικά του και η σχέση που έχει με τους ανθρώπους;
4. Τι είναι ψυχή και ποια σχέση έχει με το σώμα;
5. Πώς πρέπει να ζούμε;
6. Ποιες αρχές πρέπει να ακολουθούμε για να διατυπώνουμε λογικούς συλλογισμούς;
7. Πώς γεννήθηκαν οι κοινωνικοί θεσμοί;
8. Τι είναι δίκαιο και τι άδικο;
9. Πώς πρέπει να οργανωθεί η πολιτική και η κοινωνική ζωή;

Η χρονολογική διαίρεση της αρχαίας φιλοσοφίας

Πρώιμη (ή Προσωκρατική) περίοδος

Περίοδος και τόπος: 6ος & 5ος αιώνας π.Χ, Ιωνία και Κάτω Ιταλία

Βασικές μορφές: Αναξίμανδρος, Ηράκλειτος και Παρμενίδης, Αναξαγόρας

Βασικά ερωτήματα: κοσμογονία, η οργάνωση του φυσικού κόσμου, πρώτες αρχές, κίνηση

Κλασική περίοδος

Περίοδος και τόπος: 5ος & 4ος αιώνας π.Χ, Αθήνα

Βασικές Μορφές: Σοφιστές, Σωκράτης, Πλάτων, Αριστοτέλης

Βασικά ερωτήματα: η κοινωνία και οι θεσμοί της, ψυχή, γνώση, πολιτική οργάνωση, φύση

Ελληνιστικοί χρόνοι

Περίοδος και τόπος: 4ος αιώνας π.Χ ως 1ος αιώνας μ.Χ, Αθήνα

Βασικές μορφές: Στωικοί, Επικούρειοι

Βασικά ερωτήματα: θεός και κόσμος, ηθική, φύση

Ύστερη αρχαιότητα

Περίοδος και τόπος: 1ος ως 6ος αιώνας μ.Χ, Αθήνα, Αλεξάνδρεια και πόλεις της Μικράς Ασίας

Βασικές μορφές: σχολιαστές του Αριστοτέλη, Νεοπλατωνικοί

Βασικά ερωτήματα: η εξήγηση της φιλοσοφίας του Πλάτωνα και του Αριστοτέλη, ψυχή, θεός και άνθρωπος.

Βασικά χαρακτηριστικά της αρχαίας φιλοσοφίας

1. Ποικιλομορφία ως προς την προτεραιότητα αναζητήσεων, την ερευνητική μέθοδο, τις απαντήσεις στα ερωτήματα, την οργάνωση του φιλοσοφικού βίου, την κωδικοποίηση και διάχυση ιδεών.
2. Διαλεκτική σχέση με την προγενέστερη παράδοση. Μαθητές που εμβαθύνουν, απορρίπτουν ή προπαγανδίζουν τις ιδέες του δασκάλου. Φιλοσοφικοί αντίπαλοι που επικρίνουν και μετασχηματίζουν δημιουργικά θεωρίες (θέση-αντίθεση-σύνθεση).
3. Σύνδεση με την κοινωνία και τις ανθρώπινες ανάγκες. Η φιλοσοφία ως προϊόν της αγοράς και των δημόσιων συζητήσεων. Η φιλοσοφία και η στενή σχέση της με τη ρητορική και τις επιστήμες, όπως η αστρονομία, τα μαθηματικά και η ιατρική. Η φιλοσοφία ως τρόπος ζωής.

Είδη φιλοσοφικού λόγου

Προφορικός: ανάγνωση κειμένων στην αγορά, συζήτηση, ανάγνωση ή εξήγηση κειμένων σε ιδιωτικές (συμπόσιο) ή δημόσιες εκδηλώσεις (αθλητικοί αγώνες, θρησκευτικές εορτές), δημόσιες αντιπαραθέσεις μεταξύ σοφών.

Γραπτός: συγγράμματα γενικού περιεχομένου σε πεζό (Αναξαγόρας, *Περί φύσεως*) ή ποιητικό λόγο (Λουκρήτιος, *De rerum natura*), ειδικές πραγματείες (Αριστοτέλης, *Πολιτικά*), σύντομα αποφθέγματα (Ηρόκλειτος), διάλογοι (Πλάτων, *Συμπόσιον*), επιστολές (Επίκουρος, *Προς Ηρόδοτον*), υπομνήματα (Σιμπλίκιος, *Υπόμνημα εις τας Κατηγορίας*), εισαγωγές (Αλκίνοος, *Επιτομή ή Διδασκαλικός περί των Πλάτωνος δογμάτων*).

Κοινωνική θέση φιλοσόφου

Ευρεία γνώση πολλών γνωστικών αντικειμένων. Κύκλος πιστών μαθητών και φίλων. Πρακτικές συμβουλές, κοινωνική εκτίμηση αλλά και αντικείμενου χλευασμού. Δημόσια παρουσίαση έργου. Ρητορική δεινότητα. Διαρκής μετακίνηση.

Γιατί η φιλοσοφία γεννήθηκε στην Ιωνία;

1. Επαφές με ανατολικούς λαούς (αλφάβητο, νόμισμα, αστρονομικές γνώσεις).
2. Ιδιαίτερη δομή ελληνικής θρησκείας (πολυθεϊσμός, ανεκτικότητα, έλλειψη ιερού κειμένου και οργανωμένου ιερατείου).
3. Ανάδυση μέσης τάξης ως δυναμικού φορέα αλλαγής (ταξίδια, εμπόριο, τεχνολογική πρόοδος, αίτημα για διανομή εξουσίας, ανάγκη για γνώση).
4. Πολιτική δομή (ελευθερία λόγου, νόμοι, δημόσιες αντιπαραθέσεις).

Από τον μύθο στον λόγο;

Μύθος: Το απόθεμα των ιστορικών και μυθολογικών αφηγημάτων που γεννήθηκαν εκ παραλλήλου προς την εξέλιξη της αρχαϊκής κοινωνίας και μεταδίδονταν προφορικά. Περιέχουν πληροφορίες για τον κόσμο, τους θεούς, τη ζωή των ανθρώπων, καθώς και πρακτικές συμβουλές (γάμος, πόλεμος, γεωργία), ηθικούς κώδικες και θρησκευτικούς κανόνες. Πρβ. ομηρικά έπη και ησιόδεια ποίηση.

Ο κόσμος του μύθου εισέρχεται σε περίοδο κρίσης και αμφισβήτησης όταν οι πολιτιστικές ανάγκες πιο ανεπτυγμένων κοινωνιών, όπως αυτές που αναδύθηκαν στην Ιωνία του έκτου αιώνα π.Χ, δεν βρίσκουν ικανοποιητικές απαντήσεις στο σώμα των μυθικών αφηγήσεων. Για παράδειγμα, η ναυσιπλοΐα απαιτεί βαθιά γνώση των αρχών που διέπουν τα ουράνια σώματα και τα μετεωρολογικά φαινόμενα και δεν είναι πλέον επαρκές να υποθέσουμε ότι ο Δίας επιτηρεί τον ουρανό και στέλνει κεραυνούς όταν εξοργίζεται με τους ανθρώπους. Ο έμπορος και ο ναυτικός χρειάζονται εξειδικευμένη γνώση (αστρονομία, γεωγραφία, ιατρική) για να μπορούν να ταξιδέψουν με ασφάλεια και ταχύτητα. Ο μύθος σταδιακά τίθεται στο περιθώριο και οι άνθρωποι στρέφονται σε νέες μορφές γνώσης που εκφράζουν ένα διαφορετικό κανονιστικό πλαίσιο ζωής.

Τα γνωρίσματα του λόγου

1. Αναζήτηση βαθύτερων αιτιών που εξηγούν τη δομή της πραγματικότητας και των σχέσεων που διέπουν τα φαινόμενα.
2. Προσεκτική παρατήρηση του φυσικού κόσμου και παράθεση τεκμηρίων.
3. Προσπάθεια αναγωγής ενός πολύπλοκου συνόλου φαινομένων σε πρώτες αρχές και κανονικότητες.
4. Συζήτηση για τη μέθοδο απόκτησης γνώσης, τα όρια του ανθρώπινου στοχασμού και τις δυσκολίες της επιστημονικής αναζήτησης.
5. Αμφισβήτηση του μύθου ως ικανοποιητικού μέσου προσπέλασης της πραγματικότητας.
6. Προσπάθεια εκλογίκευσης του θρησκευτικού ανθρωπομορφισμού και επανεμφάνισης του θείου.

Ο φιλοσοφικός λόγος συνιστά δυναμική έκφραση της ανάγκης για νέες μορφές γνώσης. Γεννιέται ως δημόσιος λόγος που επιζητά τη συναίνεση. Προϋποθέτει επομένως τη δυνατότητα συγκρότησης αντίλογου αλλά και διακηρύσσει την αναγκαιότητα χρήσης τεκμηρίων και επιχειρημάτων.